

Rausa

ERFGOED DAG

over 'beestjes'

**Erfgoedtijdschrift voor Borchtlombeek, O.L.V.-Lombeek, Pamel en Strijtem
Verschijnt 6 maal per jaar. Elfde jaargang nr. 2, april 2023**

Erfgoedtijdschrift voor
Borchtlombeek, O.L.V.-
Lombeek, Pamel en Strij-
tem

Secretariaat en verant-
woordelijke uitgever:
Erfgoed Rausa, Varing 40,
1760 Pamel
www.rausa.be

Werkten mee aan dit
nummer: Bart Caulier,
Bjorn Heymans, Leo Van
Vreckem, Norbert Verbe-
stel, Ivo De Maeseneer,
Willy De Smedt, Jan De
Mont, Herman Van Herre-
weghen
Eindredactie:
Kristien Hemeryckx en
Walter Evenepoel

Iedere auteur is verant-
woordelijk voor haar/zijn
bijdragen.

Je kan je gratis abonneren
op de digitale versie van
Rausa door een eenvoudig
bericht te sturen naar
erfgoed.rausa@gmail.com

Bankrelatie:
BE 97 8601 1557 2549

©
Zonder voorafgaande toestem-
ming van Erfgoed Rausa mag
niets uit deze uitgave worden
verveelvoudigd en/of openbaar
worden gemaakt door middel
van druk, fotokopie of op welke
andere wijze dan ook.

Rausa verschijnt in februari, april, juni, augustus,
september en december in digitale versie en op aan-
vraag in gedrukte versie.

Deze 'erfgoedgedageditie' kon dankzij de steun van het
Gemeentebestuur van Roosdaal worden aangeboden
in gedrukte vorm, waarvoor onze oprechte dank!

Redactieadres: Erfgoed Rausa, Varing 40, 1760 Pa-
mel, rausa@skynet.be, 0473 11 25 00

Abonneeradres: erfgoed.rausa@gmail.com

Inhoud van dit nummer:

Blz. 2	Om te beginnen
Blz. 3	Beestig cultureel erfgoed
Blz. 4	D'eersten dag van die groene april
Blz. 6	Dagpauwoog
Blz. 7	Met Timon de beestjes observeren
Blz. 10	Rups
Blz. 11	Taxidermist
Blz. 15	Fabel van de heilige beestjes
Blz. 16	Roosdaalse familienamen met beestjes
Blz. 17	Schapebok
Blz. 18	Wat een hondenleven
Blz. 21	De varkens van Pitje Mares
Blz. 24	Koninginnepage
Blz. 25	Ekster
Blz. 25	Klap van hier
Blz. 26	Een nieuwe publicatie
Blz. 27	Koolmees
Blz. 28	Eekhoorn

Beestig cultureel erfgoed

Ik was veertien jaar. Hij had een pik op mij, letterlijk en figuurlijk. Mijn broers, zus en ouders liet hij met rust. Zodra ik echter één stap in de tuin durfde zetten, kwam die imposante ekster linea recta op me afgevlogen. Met zijn gitzwarte snavel had hij het op mijn voeten gemunt.

Nooit heb ik het waarom begrepen. Zag de ekster me als een bedreiging? Was ik onbedoeld zijn territorium binnengedrongen en te dicht bij zijn nest gekomen? Was het geen agressie, maar pure nieuwsgierigheid? Wou de vogel mijn tenen misschien onderzoeken op eksterogen?

In elk geval, ook nu nog, zo vele jaren later, houd ik een respectabele afstand van de talrijke eksters die onze achtertuin frequenteren. Dat ze in de herfst, samen met de eekhoorns, met een deel van de walnotenogst aan de haal gaan, gun ik ze van harte. Er resten ons nog ruim voldoende okkernoten om onze salades en huisgemaakte granola smaak te geven.

Was ik bijgelovig van aard, ik had nog een zwaarwichtige reden om afstand te houden van deze kraaiachtige. Ze worden immers al van oudsher bestempeld als ongeluksvogels, verkondigers van dood en rampzaligheid, zeker als ze in een oneven aantal opduiken. Een even aantal eksters die overvliegen, zouden daarentegen geluk aankondigen.

Gelukkig ben ik niet bijgelovig. Het is onbegonnen werk om steeds weer hun aantal te tellen, hopen op een even getal als uitkomst, wanhopend als de teller op een oneven getal strandt! O wee, welke rampspoed staat ons dan te wachten!

Of het nu gaat om bijgeloof, of om legendes en mythen, kunstwerken, literatuur of oude gebruiken en tradities, dieren zijn vaak een centraal onderdeel van ons cultureel erfgoed.

Dieren speelden ook een praktische rol in een mensenleven, als transportmiddel, jachthulp of als bron van voedsel en materialen voor kleding en huisvesting. In sommige culturen waren bepaalde dieren heilig en mochten niet gedood worden, terwijl in andere culturen juist het jagen op dieren een belangrijke traditie was.

Kortom, een perfect passend thema voor deze Erfgoeddag, 23 april 2023. Ook in Roosdaal richten we op deze "Beestig!" boeiende dag de schijnwerpers op onze mededieren: een wandeling in het 'Grooten Bosch' met Timon Boumon (Natuurpunt Roosdaal) die alles weet over de fauna en verrassende erfgoedverbanden legt tussen de beestjes en hun omgeving en een geanimeerde namiddag in GC Het Koetshuis met een causerie over 'Hondenmolens', plezierige verhalen met dieren in de hoofdrol en een muzikaal luik met oude liederen over beestjes.

Traditioneel staat ook het erfgoedtijdschrift Rausa geheel in het teken van de Erfgoeddag.

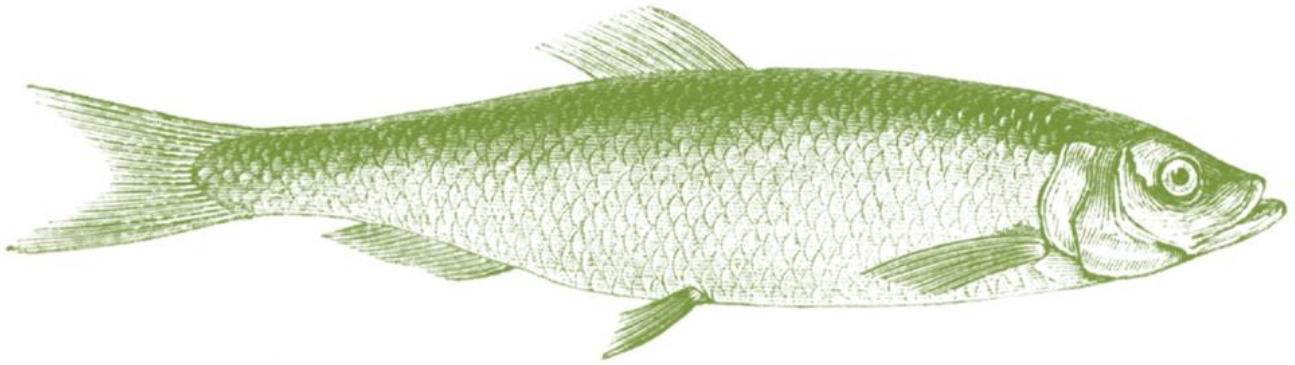
Heel veel dank aan de leden van Fotografervereniging Roosdaal die van deze editie ook een mooi kijkboek hebben gemaakt.

Veel lees- en kijkplezier!

Bart Caulier
Voorzitter Erfgoed Rausa

De ekster op deze bladzijde is gefotografeerd door Norbert Verbestel

D'eersten dag van die groene aprille...

"D'eersten dag van die groene aprille, sceert men den geck met wie men wille"

Tot zover de aanzet van een gedicht van rond 1680 van de hand van ene Jan de Regt, een Amsterdams dichter. Dit citaat ook om te bewijzen dat het 'volkse vermaak' om te gekscheren en al dan niet gesmaakte grappen te verkopen op 1 april op de kap van naïevelingen al honderden jaren in onze contreien wordt beoefend. Op 1 april mocht veel, werd veel getolereerd en kon men er meestentijds smakelijk om lachen. 'Den geck sceren' betekende vroeger iemand voor de zot houden houden en verwees zelfs naar het gebruik om op vastenavond de prins der zotten te scheren (maar dat is dan weer een ander verhaal).

Uit een iets vroegere periode dateert trouwens nog een ander juweeltje:

*"Menne sal nemmermere liegen,
Noch enen anderen bedriegen,
Maar op den eersten dach in aprille,
Liegt enen so vele als hi wille"*

Vroeger spraken wij in Vlaanderen van 'verzenderkesdag'. Tegenwoordig haast verdwenen folklore. De jeugd, voor zover ze dit gebruik nog kent, houdt het op 'April Fools Day'. Inderdaad, op 1 april werden kinderen en goedgeelovigen voor de gek gehouden. Ooit werden wij als kind naar 'den Bruinen' (de latere Mipri) gestuurd om een kilo gesuikerd zout te gaan kopen. Of bij Nor Koek om een rol plastieken ijzerdraad.

Over de herkomst van het gebruik worden allerlei verhalen opgedist. Het ene al (on)geloofwaardiger dan het andere. Hierbij aan folkloristische kwakkels geen gebrek. Zo zijn er de immer chauvinistische Fransen die 'le poisson d'avril' opeisen door te verwijzen naar een gebeurtenis uit april in 1506

waarbij olijkerds luidkeels verkondigden dat er uitzonderlijk grote scholen meivissen voor de Normandische kusten waren opgemerkt. Toen Franse vissers zich repten om van de gelegenheid te profiteren werden zij uitgejouwd en uitgescholden voor 'poisson d'avril'.

Ook uit Frankrijk komt de bewering dat de introductie van de Gregoriaanse kalender in 1582 aan de basis zou liggen van de aprilvisserij. Tot vóór 1582 werd het begin van het nieuwe jaar namelijk rond 1 april gevierd, een erfenis uit onze Keltisch-Frankische tijd waarin tussen 20 en 23 maart het begin van de lente (de lente equinox) werd gevierd, de dag waarop dag en nacht even lang zijn.

Conservatievelingen die niet om konden met de nieuwe kalender die Nieuwjaar naar 1 januari verlegden, zouden als tegendraadse reactie vriend en vijand half rotten-de vis cadeau hebben gedaan...aprilvissen. De Nederlanders verwijzen dan weer naar 1 april 1572, dag waarop de Watergeuzen in naam van Willem van Oranje het kuststadje Den Briel (ten westen van Rotterdam) konden veroveren op de Bloedhertog Alva. Om hem te bespotten werd de slogan "Op 1 april verloor Alva zijn bril (Briel)" gelanceerd. De link met de aprilvis is wel ver gezocht.

De Duitsers op hun beurt verwijzen naar de Rijksdag van Augsburg in 1530 waar geldspeculanten op 1 april in de luren werden gelegd.

Sommige historici gaan wel een hele tijd terug en verwijzen naar de Romeinse tijd en naar de christenvervolging. Inderdaad, de gebrandmerkte aanhangers van het nieuwe geloof gebruikten de gestileerde vis als geheim herkenningsteken.

Niet zo maar lukraak gekozen. Want in het Griekse, de gangbare taal toen, staat het woord *Ichthus* (ἰχθύς) voor vis. En telijktijd is Ichthus een acroniem. Iedere letter van het woord zelf is namelijk een afkorting van een ander woord. I staat voor Ἰησοῦς (Ièsous/Jezus). X (Ch) staat voor Χριστός (Christos/Christus). Θ (TH) staat voor Θεοῦ (Theou/Gods). Υ (U) staat dan weer voor Ὑιός (Huios/Zoon). En ten slotte staat Σ (S) voor Σωτήρ (Sooter/Redder). Door het teken op allerlei plaatsen achter te laten werden de Romeinen en verromeinste Joden voor schut gezet. Want eigenlijk staan deze twee gekruiste lijntjes voor: "Jezus Christus is de zoon van God en is onze Redder". Trouwens het nieuwe geloof stond bol van vissymbolen. En waren de eerste volgelingen van Christus immers geen vissers? En was er niet de parabel van de wonderbare visvangst?

De meest aanneembare en nuchtere verklaring komt van een (onbekende)

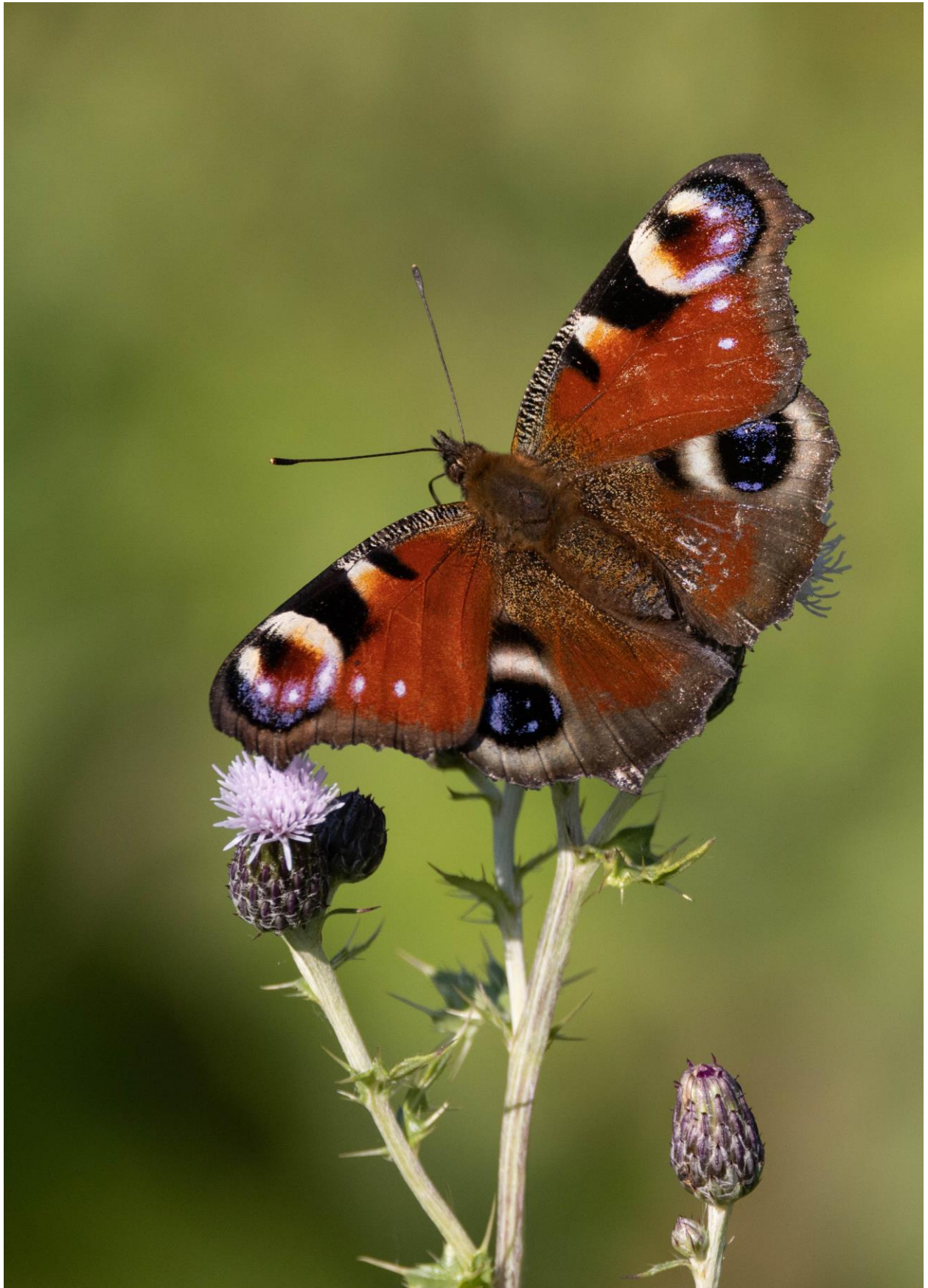
Vlaming die in 1920 de puntjes op de i probeerde te zetten. Volgens de man was het de gewoonte bij de burgerij van de 17de, 18de eeuw om rond 1 april (alweer die verwijzing naar het Keltisch-Frankisch lentefeest), maar wel meestal in volle vastentijd, een mooi ingepakte vis naar vriend (of vijand) te sturen. In het pak kon zowel verse maar meestal stinkende of zelfs half opgepeuzelde vis zitten, kwestie van de ontvanger een poets te bakken. In de loop der jaren werd de stinkende haring vervangen door een chocoladen vis of een papieren vis gevuld met snoepgoed. Nog later kwam er de kartonnen of papieren vis die stiekem op de rug werd gespeld...

Tot voor enkele jaren deden kranten op 1 april enthousiast mee om hun lezers op deze dag te foppen en te misleiden. Zelfs onze Vlaamse VRT liet zich niet onbetuigd. Tegenwoordig wordt er meer van deze grappenmakerij afgestapt. Wat moeten de mensen op de duur nog geloven? Een of andere grapjas zou wel eens durven een waar verhaal tussen al het circulerende 'fake news' te foefelen!

Willy De Smedt

foto Leo Van Vreckem

Dagpauwoog (Aglais io) foto Ivo De Maeseneer

Met Timon de bestjes observeren

Ik ging met mijn grootvader regelmatig eens op bezoek naar het mooie boerenhuis op de Borchtlombeekse 'Aëgendoem'. Daar woonde zijn schoonbroer, René Stockmans, een rijzige figuur met blozende wangen, een indrukwekkende snor en een strenge blik in de ogen. Een rondgang door zijn tuin was een weerkerend ritueel. Trots troonde hij ons mee langs de perken, bomen en struiken waar een overvloedige oogst lag en hing te pronken als in een gigantisch schilderij van Frans Hals. René is al een hele tijd niet meer onder de levenden, maar zijn huis aan de Reusestraat staat er nog altijd en wordt nu bewoond door zijn achterkleinzoon Timon Boumon. Samen met zijn partner Liessa Van Holsbeeck heeft ook hij een passie ontwikkeld, niet zozeer voor de tuinbouwkundige vaardigheden van zijn voorvader, maar voor alles wat groeit en bloeit, wat vliegt en kruipt bij de gratie van Moeder Natuur. De geestdrift waarmee deze jonge mensen spreken over fauna en flora is aanstekelijk. Toen we de erfgoeddag begonnen voor te bereiden, gingen we op zoek naar een geschikte spreker die het jaarthema 'Beestig' kon verbinden aan erfgoed, kwam Timon meteen in beeld. Als medewerker bij het Instituut voor Natuur en Bosonderzoek, kon Timon van zijn passie ook zijn beroep maken. Met de kennis en ervaring die hij bij deze overheidsdienst opdeed, bleek hij de ideale persoon te zijn om op 23 april de bezoekers van de Erfgoeddag rond te leiden in de Strijtemse Grooten Bosch. Er zullen wel mensen zijn die tot hun spijt deze vertelwandeling niet kunnen bijwonen en voor hen maakten we het verslag van een interview dat we enkele maanden geleden mochten optekenen. Het werd geen droog gesprek achter een bureautje, maar een enthousiasmerende babbel in de omgeving van het Hulsbroekbos, de plek waar in 1987 de kiem werd gelegd van 'Leefmilieu Roosdaal', de voorloper van de plaatselijke afdeling van Natuurpunt.

"Wanneer we het hebben over de link tussen erfgoed en natuur, dan komen we terecht bij het eeuwenlang ingrijpen van de mens in zijn omgeving. De activiteiten waarmee wij in de loop van de geschiedenis de fauna en de flora hebben beïnvloed, heeft geleid tot fundamentele veranderingen.

Je mag in het grootste zogenaamd onge-repte bos van Europa rondlopen, toch ga je merken dat ook daar de invloed van de mens duidelijk merkbaar is. Dat dit vooral de voorbije twee eeuwen geen fraai verhaal is, kan niemand nog ontkennen. Ondanks alle documentaires en wetenschappelijke publicaties, zijn de meeste mensen zich nog te weinig bewust van de processen die zich rondom ons afspelen en van de gevolgen die dit alles heeft op onze leefomgeving. Vroeger hadden veel meer mensen een rechtstreekse band met de natuur. Het aantal onder hen dat rechtstreeks met landbouw bezig was, was vele malen groter dan nu.

Daardoor is onze connectie met de natuur er sterk op achteruit gegaan. Nochtans zijn we ook vandaag nog afhankelijk van landbouw, we hebben immers nog altijd voedsel nodig. Dat moet ergens vandaan komen. Waar en hoe dat gekweekt wordt, dat laat onvermijdelijk een ecologisch spoor achter. Elke plek op de wereld heeft dus zijn eigen verhaal. Ook dit stukje natuur waarin we nu rondstappen heeft een eigen historie.

Wanneer mensen wandelen door Neigem-bos of Berchembos, dan zijn velen ervan overtuigd dat het hier gaat over een authentiek bosgebied. De voorbije eeuwen is het weliswaar altijd bos geweest, maar tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het nagenoeg volledig gekapt, om de bevolking en de fabrieken te voorzien van brandstof. Na de oorlog werden ze, bij wijze van compensatie, opnieuw aangeplant door de Duitsers. Beuken met een Duitse tint dus.

Vóór de oorlog hadden deze bossen vermoedelijk een andere samenstelling, wat boomsoorten betreft."

Timon vertelt het klaar en helder, alsof hij het allemaal zelf heeft zien evolueren. We hadden het echter nog maar enkel over de flora. Maar wat kroop, vloog of zwom hier vroeger zoal rond?

"De samenstelling van de bossen had ook een invloed op de fauna. Uit onderzoek weten we dat er hier bijvoorbeeld in 1937 nog otters huisden aan de Dender. Men heeft toen van hogerhand echte klopjachten georganiseerd omdat deze dieren een bedreiging zouden vormen voor de visvangst. Dat de tonnen giftig afval die men later begon te lozen een veel grotere catastrofe was voor het visbestand, dat realiseerde men zich blijkbaar niet.

Het laatste grote dier dat hier vroeger thuis was, zal de oeros geweest zijn, die zo'n vijf-honderd jaar geleden uitstierf in Europa. In onze streken zal dit mogelijk eerder geweest zijn. Die gaan we hier zeker niet meer zien. Maar er zijn ook beestjes die terugkomen of die het beter doen dan enkele decennia geleden, dank maar aan de eekhoorns en de vossen.

De vos is nu ook aanwezig in de steden. Hij is echt wel een opportunist. Als je hem laat kiezen tussen een 'bicky-burger' die in een stadse vuilnisbak zo maar voor het rapen ligt of en een kip die hij moet gaan jagen, dan gaat hij voor het eerste kiezen.

Steenmarters en boommarters doen het ook heel goed, vraag dat maar aan de BMW-eigenaars.

Ree is nog een soort die je tegenwoordig vaak kan zien, ook in Roosdaal. Regelmatig verschijnt er een bericht op sociale media van mensen die een hert zagen in Roosdaal., meestal gaat het over een ree, die hier in het wild voorkomt. Soorten die van bosgebieden afhangen, doen het overigens beter dan twintig jaar geleden, vaak heet dit te maken met een beter bosbeheer waardoor meer dood hout achterblijft in het bos, een schat vol leven! Anderen vergaat het minder goed. Boven op de Woestijn hebben vroeger veel leeuweriken gebroed. Deze vogel voelde zich daar thuis omdat er massaal graan werd verbouwd. Er werd toen veel minder efficiënt geoogst, waardoor er veel voedsel was voor de leeuweriken.

Maar er werd ook later op het jaar geoogst, waardoor de jongen beter ontwikkeld waren tegen de tijd dat het voedsel schaarser werd. Waarom hebben we nu zoveel bosduiven? Omdat we overvloedig veel maïs telen. De grafiek van het aantal hectaren maïs evolueert parallel met die van de houtduiven. Wij zijn er ons veel te lang niet bewust van geweest hoe groot de invloed is van onze landbouwmethoden op onze leefomgeving. Wij zetten zonder erover na te denken bepaalde cycli in gang en merken pas later de gevolgen ervan. In welke mate vragen wij ons af of ons gedrag wel het juiste is en of we deze gang van zaken wel in stand moeten houden?

We hebben hier een kleine boomgaard in de buurt en daar broedt al jaren een steenuil. Die kan hier leven omdat de mens hier een soort 'half-natuur' heeft ontwikkeld. De steenuil maakt zijn nest graag in holle bomen, maar heeft wel een open landschap nodig. Mochten we hier de natuur zelf zijn gang laten gaan, we zouden geen steenuil meer hebben. Je moet dus altijd keuzes maken die goed zijn voor het ene, maar schadelijk voor het andere."

Terwijl we ons een weg banen onder het lage struikgewas en af en toe een slipper maken op het drassige Hulsbroekpad, blijven we gefascineerd luisteren naar de aanwijzingen van Timon.

"Bij natuurbeschermers is het aanleggen van poelen sterk in opgang. Zij zorgen ervoor dat de grondwatertafel beschikbaar wordt voor dieren en planten. Vroeger ontstonden dergelijke poelen spontaan. Wanneer er bijvoorbeeld een grote boom omwaaide. Dan trok die een grote kluit aarde mee en zo ontstonden op die plekken ook echte poelen.

Hier zijn dat die veeteeltpoeltjes die aangelegd worden. Hier kunnen dieren niet alleen hun dorst komen lessen, maar voor sommige is het gewoon het biotoop waar ze hun hele leven in doorbrengen. We overigens hier in het Roosdaalse best wel een mooie variëteit aan amfibieën: aardig wat kikkers, padden, salamanders, libellenlarven enz.”

Plots hoort Timon een ver gekwetter en hij weet meteen dat het staartmezen zijn die alarmeren. Ook Liessa herkent de roep van elk vogeltje dat we tijdens onze tocht horen fluiten.

Timon plukt een blad van een laaghangende beukentak en vertelt ons over het nachtvlindertje dat alleen in een beukenblad zijn eitjes zal leggen, hoe de rups die eruit komt zich een gang gaat boren tussen de twee bladlagen en er vervolgens gaat in ontpoppen.

“De bomen die hier al eeuwen groeien hebben een hele reeks van randdieren die alleen maar voor deze bomen komen. Zo’n rupsje gaat niet op een araucaria gaan zitten! Die boomsoort komt hier niet voor van nature. De insecten kennen die boom simpelweg nog niet. Door het tempo van aanplanten van deze exotische frivoliteiten en het rooien van streekeigen bomen, gaan die begeleidende diersoorten er natuurlijk op achteruit.

In onze gemeente is het zoals op vele plaatsen: er is te veel verharding en als we al een tuin hebben, dan is die dieronvriendelijk en monotoon.

Maar toch wil ik de hoop niet opgeven. Door een paar struiken aan te planten, kunnen we al een verschil maken. Door je tuin iets minder strak in te richten en voor wat variatie te zorgen, ga je al meteen zien dat bepaalde vogels of insecten hun opwachting gaan

maken. Vooral die variatie in structuur en gebruiken van streekeigen planten kan niet genoeg beklemtoond worden. Dat toont ook de enorme veerkracht aan die de natuur kan opbrengen.

Tien keer je gazon maaien in plaats van dertig keer heeft een enorme invloed. Enkele stukken gewoon laten verwilderen, heeft nog meer positieve gevolgen. Het mooie ervan is dat je tijd uitspaart en ook minder benzine voor je grasmaaier nodig hebt. Alleen maar voordelen. En daar kunnen al een heleboel dieren van profiteren. Een ree of een vos gaan daar niet rechtstreeks mee gediend zijn, maar de insecten die in onze tuin meer ruimte krijgen, zijn voedsel voor grotere dieren en zo groeit die invloed bij elke vierkante meter die wij teruggeven aan de natuur. En je ziet ze gewoon terugkeren, het is zo’n plezier om al dat dartelend en fladderend gewemel vanuit je keukenraam gade te slaan.

De voorbije drie jaar heeft de gemeente Roosdaal 38 hectaren aangekocht voor natuurgebied. Dat is een heel belangrijk signaal, bovendien gaat het helpen om delicate en broze gebieden te helpen overleven. Het is de grote opdracht van mensen zoals wij én van overheidsdiensten die actief zijn in het natuurbeheer om daarop te blijven inzetten.

Wij kennen allemaal de grote golf van uitstervende dieren toen de dinosauriërs van de aardbodem verdwenen, maar de golf van uitsterven zou volgens onderzoekers momenteel veel sneller gaan dan toen. Het is verontrustend dat we er zo weinig rekening mee houden.

Het is waar, er zijn ook bv. vlinders die het door de opwarming wat beter doen zoals de koninginpage. Het is altijd zo dat er zijn die erdoor bedreigd worden en anderen die ervan profiteren, maar de balans is uit evenwicht. Wanneer je de lijst opmaakt van wie het goed doet en wie minder, dan is de lijst die lijdt onder de invloed van de menselijke ingreep vele malen groter dan zij die er baat bijhebben.

Wij blijven dus maar voortdoen alsof er niets aan de hand is. Wanneer het onze portemonnee aangaat, dan kunnen we wel iets doen, vb. de straatverlichting uitschakelen, dat lukt wel omdat het rechtstreeks invloed heeft op onze persoonlijke uitgaven.

Dat er al jaren gezegd wordt dat deze verlichting voor veel verstoring zorgt bij verschillende soorten dieren, werd veel minder aangenomen. Sommige mensen denken nog altijd, is het nu echt zo belangrijk dat zo'n onnozel beestje zou uitsterven. Maar we vergeten al te vaak dat het een element is uit het broze evenwicht dat een leefbare leefwereld vormt.

Door Corona ontdekten veel mensen alle veldbaantjes in hun omgeving en ze genoten van lange wandelingen. Ze hebben het gesnapt zou je dan denken, maar ze vervallen toch zo gauw in hun slechte gewoonten. Toch heb ik de indruk dat er meer aandacht en verwondering is gekomen en dat we ons moeten optrekken aan de mensen die wél de knop hebben omgedraaid."

WE

Rups van Vogelkersstippelmot (Yponomeuta evonymella), foto Norbert Verbestel

Taxidermist Carlos Heymans

Wie huisnummer 37 op de Pamelse Klei passeert en de jaloezieën geopend ziet, mag de nieuwsgierige neus aan het venster steken! Als taxidermist-preparateur Carlos Heymans aan het werk is in zijn atelier 'Second Life Art', biedt hij graag een inkijk in zijn ambacht.

"Het is een heel gesloten beroep waar veel mensen de achtergrond niet van kennen", zo legt Carlos uit waarom hij ons graag laat meekijken in zijn métier. In 2010 startte hij met het opzetten van dieren. Begonnen in de keuken van het Okegemse huis, tijdig alle sporen uitwissend vóór de thuiskomst van zijn echtgenote, is Pamel nu de nieuwe thuis.

"Ik geef les in de beenhouwersschool in Anderlecht. Taxidermie is mijn, ondertussen wat uit de hand gelopen, bijberoep."

De interesse en nieuwsgierigheid naar dit vak had hij evenwel al als jonge knaap. *"In het restaurant van mijn ouders in Essene hing een opgezette everzwijnkop aan de schouw."*

Carlos Heymans aan het werk bij het opzetten van een eekhoorn. Aan de muur de geprepareerde hertenschedels.

Als kind al wou ik weten wat daar achter zat. Hoe kan het dat dat niet 'bougeert'? Waarom wordt dat niet slecht?"

Dé aanzet om zich als taxidermist te scholen, kwam er toen onze gastheer jager werd. Het onderwerp van de jacht is een omstreden thema, daar is Carlos zich terdege bewust van:

"De jacht moet niet verdedigd worden, maar ik ben graag bereid het uit te leggen aan wie even bereid is om te luisteren. De Belgische jachtopleiding zorgt er bovendien voor dat je met kennis en bagage naar het bos trekt. Je weet heel wat van de natuur. Je leert wild herkennen. Je leert hoe veilig te jagen en met wapens om te gaan. Je kent de wetgeving, maar leert ook over de ethiek en tradities van de jacht."

Over die oude tradities heeft Carlos nog een levendige jeugdherinnering:

"Op de parking van ons restaurant kwamen de jagers bijeen na de jacht. Daar werd het wild uitgesteld, 'een tableau gelegd' in het vakjargon. De jachthoornblazer bracht dan een eresaluut aan het wild, met een specifieke melodie voor elke wildsoort."

Na het slagen voor de jachtopleiding, kon Carlos zelf op jacht gaan:

"Op klein wild (konijnen, fazanten, hazen) in de regio, voor groot wild (herten, everzwijnen, reeën en mouflons, een wild Corsica-schaap en oervader van onze schapen) trekken we verder weg."

Je krijgt de kop van de dieren die je als jager strekt – jagerstaal voor schieten – mee als aandenken. Als ik een ree strek en dat gewei of die schedel prepareer om aan de muur te hangen, kan ik me op die manier die jachtdag later nog altijd voor de geest halen."

Door te jagen kom je ook automatisch in contact met opgezette dieren. Tijdens de jachtopleiding trok ik naar het kasteel van Lavaux-Sainte-Anne (Rochefort nvdr) waar aan de centrale trap alleen al 20 tot 30 opgezette everzwijnen hangen."

Om zich de kostprijs van het conserveren van groot wild uit te sparen, ging Carlos op zoek naar manieren om dat zelf te doen. De eerste stappen als taxidermist werden voorzichtiger gezet:

"Nu kan je workshops volgen bij taxidermisten. Maar omdat er toen in ons land nog geen opleiding was, besteedde ik zelf uren aan het bekijken van (vaak Engelstalige) Youtube-filmpjes en het uittesten van mid-deltjes en technieken.

Taxidermisten beginnen meestal met het opzetten van vogels. Mijn eerste poging, het opzetten van een duif, leverde geen spectaculair resultaat op. Een kunstlichaam gemaakt van de styrodur-isolatie van het dak dat we net aan het renoveren waren, en bij gebrek aan ijzerdraad die sterk en stijf genoeg was, een ijzeren kapstok in stukken geknipt. Na 15 uur 'desteren' leek de duif maar van héél ver op een duif. Mijn vrouw lacht er nu nog mee."

Maar gaandeweg wist hij zich te bekwamen als taxidermist.

"Kraaien, eksters en kauwen die moesten weggevangen worden ter bescherming van ons biotoop, probeerde ik op te zetten. Het lukte wel, maar vogels opzetten voelde toch niet echt als mijn ding."

Van vogels werd de aandacht dan ook verlegd naar wild. Door zijn slagopleiding kent Carlos die dieren bovendien van binnen en van buiten.

"Ik ben technisch onderlegd om de dieren open te snijden, maar er ook weer een anatomisch correct geheel van te maken."

Het boetseren en tekenen, wat hij leerde aan de academie van Liedekerke, is een extra troef hierbij. Ook al zijn de technieken fel geëvolueerd, taxidermie vergt nog steeds héél véél kundig en kunstig handwerk.

De oude methodes die vroegere preparateurs hanteerden, maakten plaats voor moderne technieken en materialen die een langere kwaliteit van het werk garanderen:

"Ik garandeer de klanten dat hun achterkleinkinderen nog evenveel geniet gaan

hebben van mijn werk, als ze er gepast zorg voor dragen! Ophangen op een droge plaats, regelmatig het stof afblazen en de ogen opblinken, niet aaien want het zout op je zwetende handen blijft achter en trekt insecten aan, en tenslotte ook ... niet te veel eten geven!"; vult hij zijn onderhoudsadvies gul lachend aan.

Dat er een hemelsbreed verschil is tussen de oude en nieuwe technieken, illustreert Carlos duidelijk:

"Toen men vroeger de kop van een everzwijn prepareerde, bleef de schedel er in. Hersenen, tong en ander vlees werden wel zo veel mogelijk weggehaald. Die bewerkte kop werd twee weken in een bad met zout, aluin, zwavelzuur en (het kankerverwekkende) formol ondergedompeld.

Nadien werd de kop opgevuld met watten, van die watten waar ook fauteuils mee gevuld werden. Een ijzeren staaf werd met klei 'gekaleerd' in de kop. Die staaf ging door de plank waar de kop op gemonteerd werd, en werd aan de achterkant met een moer aangespannen. Ten slotte werden kunstogen geplaatst en werd de kop bijgeschilderd waar nodig.

Afhankelijk van waar je het hangt, kan dat vele jaren goed blijven. En toch, bij dieren opgezet volgens deze oude methodes, gaan de oren na verloop van tijd opkrullen. De formol die men gebruikte zorgde er voor dat het dierlijke weefsel versteende en beestjes er geen interesse meer in hadden.

Maar formol blijft nadien nog enige tijd doorwerken en droogt het vocht in het kraakbeen van de oren verder uit, waardoor die beginnen op te krullen."

In zijn atelier toont Carlos waar een schoudermontage, de kop en nek tot aan de schouders en het begin borst, van een everzwijn hangt. Dit werk is niet op een houten plank gemonteerd. *"Zonder plank wordt de illusie gewekt dat het dier recht uit de muur komt, en, bijkomend voordeel, er is geen risico meer dat de kleur van de plank vloeit met de muurverf van het interieur van de klant."*

Carlos legt verder uit hoe hij te werk gaat om een dier te prepareren:

"Een taxidermist vertrekt altijd van de huid van het dier. Teennagels, wimpers en snorharen die aan de huid vasthangen, behouden we. Het kraakbeen in de oren daarentegen wordt volledig verwijderd.

Die huid gaat naar de looier, en wordt na behandeling geplaatst over een kunstlichaam, dat in de gespecialiseerde handel te koop is. Ik ben zelf op zoek moeten gaan naar leveranciers in Duitsland, Frankrijk en Nederland. Op basis van de afmetingen van de huid, en rekening houdend met de dikte ervan (een everzwijn heeft een centimeters dik vel, een ander dier een velleke van een paar millimeter) en de pose waarin het dier opgezet moet worden, zoek ik wat er in de handel te koop is. Vind ik niets dat helemaal passend is, dan moet ik een kunstlichaam in stukken zagen, opnieuw assembleren, bijwerken in klei en afschuren tot ik een pose bekom die overeen komt met de natuurlijke proporties van het dier.

Tenslotte plaats ik glazen kunstogen. Dat is duurder maar levensechter dan ogen in acryl, een soort plastic dat rapper dof wordt. De glans in de glazen ogen en de blik die je er mee kan creëren, is veel natuurlijker. Het prepareren van het dier met geopende muil, de tanden bloot, levert bijkomend werk op: ik maak een mal, plaats daar een kunsttong en kunstgehemelte in en air brush dit alles om waarheidsgetrouwe kleuren te verkrijgen."

Dat het opzetten van dieren maatwerk vergt, is wel duidelijk. "Elk beest dat ik binnenkrijg is anders. Elk beest is uniek, onder andere door de omstandigheden waarin het aan zijn einde is gekomen, heeft het winterhaar of zomerhaar,

Achter deze gevel op de Pamelse Klei krijgen allerlei beestjes een tweede (eeuwig) leven.

Foto: Jan De Mont

Er zijn zoveel factoren die anders zijn, die maken dat ik me elke keer weer moet aanpassen aan de situatie."

Het kwalitatieve werk levert heel wat mond-aan-mond reclame op. De diepvriezers ten huize Heymans raken snel gevuld. Steevast ligt héél wat handenarbeid op de plank, maar één soort dieren raadt Carlos toch af om bij hem mee aan te kloppen:

"Ik krijg veel vragen om huisdieren op te zetten, maar het houdt me wat tegen om twee redenen. Het resultaat is altijd een ontgoocheling, want het is uw dier niet meer. Het is een object waar stof komt op te liggen. Elke dag opnieuw word je bovendien geconfronteerd met het verlies. Hoe goed het ook gedaan is, ik kan het dier nooit helemaal hetzelfde maken."

Secuur handwerk, vakmanschap van kop tot staart!

Net op dat moment komt één van de honden des huizes aan de achterdeur gluren.

"Als hij sterft, wordt hij niet opgezet", zegt Carlos stellig. "Een dier verandert van zodra het sterft. Exact zoals bij leven kan ik het misschien niet meer krijgen, maar ik wil het zo perfect mogelijk hebben. Om die reden heb ik lang gewacht vooraleer ik voor klanten begon te werken. Als het moet ga ik nu ook tot 's nachts doorwerken. Het moet goed zijn!"

Dat hij steeds dé manier vindt om alles er zo mooi mogelijk te laten uitzien, tonen de werkstukken in zijn atelier. Secuur handwerk, vakmanschap van kop tot staart!

"Ik leg de lat hoog voor mezelf. Uit alle mogelijke manieren heb ik mijn manier opgebouwd. Het is zowat hetzelfde als bij het lesgeven in de slagerij. Ik leer de leerlingen mijn manier om een varkensschouder uit te benen, een ergonomisch verantwoorde werkwijze zonder veel kracht en met de juiste techniek.

Ik zou mezelf echter nooit een expert noemen, niet als slager, niet als taxidermist. Ik heb het gevoel dat ik nog elke dag dingen kan bijleren."

Voorwaar een wijs adagio van de enige taxidermist die onze regio rijk is!

Bart Caulier

Schapen, foto van Leo Van Vreckem

Fabel van de heilige beestjes

Toen we vorig jaar de Open Monumentendag organiseerden in de Pamelse pastorie, maakte Jan De Mont een aantal mooie foto's van heiligenbeelden die in de pastoorswoning werden bewaard. Één van de mooiste exemplaren was het beeld van Sint-Rochus met zijn hond. Bij nader toezien, blijken nogal wat heiligen te vertoeven in het gezelschap van een beestje. Het moet daar in het hemelse paradijs dus soms wel een geknor, gekakel en geblaf zijn. We zagen het tafereel voor onze ogen en het gaf inspiratie voor een ... reflectie

WE

*Sint-Rochus met zijn pijnlijk been ontbloot
werd door een hond voorzien
van dagelijks brood.
Ook Benedictus werd op
boterhammen getrakteerd,
edoch ze waren heimelijk met gif geïnfecteerd.
De raaf die door een jaloerse monnik met dat
ding naar Benedict werd opgestuurd,
dropte 't op de mesthoop in de buurt.
Toen deze sinten nu de hemelpoort opzochten,
vroegen zij aan Petrus
of hun beestjes mee naar binnen mochten.
Hij liet ze, zij het met tegenzin,
de hemelse paleizen in.
Sint-Paulus die dit zag, lachte in zijn baard
en stormde schrijlings binnen met zijn paard.
De hemelse portier wou het beletten,
maar daar kwamen al andere sinten opzetten!
Sancta-Apollonia deed de stapel groeien
met een koppel dikbilkoeien,
Sinte-Agatha lokte haar katten mee.
Petrus in paniek riep "Nee, nee, nee!"
Maar Andries met zijn vissen
trok het zich ferm niet aan,
gevolgd door Sint-Vitus met zijn haan.
"Zonder mijn schaap ga ik niet verder"
zei wat ontstemd de goede herder.
Sint-Antonius repliceerde, dat hij dan ook een
plaats verdiende met zijn zwijn
Maar de Heilige Pier kloeg:
"mijn hemel wordt te klein!"
Hij keek wanhopig in het rond,
de vloeren lagen vol met stro,
met pluimen en met ...euh... afval.
Het was daar een gebleir
dat horen en zien vergingen,
men hoorde zelfs de engelen niet meer zingen.
Door de stank
kon ook de rijstap niet meer smaken.
Sint Petrus schreeuwde: "Als dit niet stopt,
dan ga ik staken!"
Maar plots veranderde gekakel en geknor
in stil gefezel,
Daar naderde Jezus op zijn ezel.
"Hola" zei hij, "zijn we aan een feestje toe?
Zoveel goed gerief voor een lekkere barbecue!"
Toen ze dit hoorden,
vloog en rend' en stoof het al
ijlings terug naar 't aardse tranendal.
Alleen een duif bleef vrolijk fladderen, maar dat
was niet echt een beest,
het was ons aller Heiligen Geest.*

Roosdaalse familienamen en de dierenwereld

Onlangs bezorgde Herman Van Herreweghen ons een artikel dat we in deze 'diereneditie' niet onbesproken mogen laten. Vanuit zijn taalkundige achtergrond benadert hij een reeks familienamen van Roosdaalse burgers en zoekt hij naar een reden waarom een bepaald geslacht met een diernaam werd opgescheept.

In de telefoongids van 2017 sprokkelde Herman deze diernamen: Arents, Cochez, De Cock, De Haan, De Haes, De Leeuw, De Mol, De Bock, De Pauw, De Roock, De Valk, De Vis, De Visch, De Vos, De Wolf, D'Hondt, Sneppe en Le cocq. Bij mij rees toen de vraag: wat heeft de mens er toe aangezet om zijn medemens met een dier te vergelijken? Want alle dier- en familienamen zijn oorspronkelijk bijnamen. Sommige daarvan zijn echte scheldnamen.

Arents: hoewel hij in onze streken niet voorkwam – maar dat geldt ook voor andere dieren o.a. de leeuw – is de arend er ook bij, niet als Arend(s), Aren(d)t of Arents, maar onrechtstreeks omdat hij verborgen zit in de familienaam Aernoudts, Aernaudt(s) enz. Geen enkele familienaam heeft zoveel vormen (meer dan zeventig?). Aernoudt(s) is een patroniem (voornaam van vader afgeleide naamaanduiding), een afleiding van de Germaanse voornaam die bestaat uit 'arn' en 'wald' (arend en heerser).

Bij de bijnaam '**De Haan**' zijn het eigenschappen trots, mooie kleding, fierheid, die een rol gespeeld hebben. Deze familienaam kan ook verwijzen naar een huisnaam. Een voorbeeld uit de 16de eeuw: Jan Van Haelen gaat wonen in het huis "Int Haenken" en wordt Jan in 't Haenken, of Jan de Haen genoemd. De Haan komt in heel wat zegswijzen voor, o.a. "Hij is baas in 't kippenhok als de haan er niet is: gezegd van iemand die weinig te zeggen heeft. Hopelijk zijn er onder de lezers geen mannen met een haantjesgedrag: het mannelijk gedrag waarmee gepoogd wordt vrouwen te imponeren. Le Cocq is natuurlijk de Franse variant van De Haan. Naast Lecocq bestaat ook de Franse familienaam '**Cochez**'.

Deze bijnaam is een diminutief (= een verkleinwoord) van het Franse 'cocq' (te vergelijken met 'Haantjes').

Wie de bijnaam '**de Haas**' (de(n) Haese, Denaes, D'Haese enz.) kreeg, was misschien wel een vreesachtig, laf iemand want de eigenschappen van de haas zijn wel lafheid (het vlug op een lopen zetten, het hazenpad kiezen) en vreesachtigheid, maar ook snelheid. Ook hier kan de huisnaam meespelen, in Poelk was het de naam van twee cafés op de Ninoofse Steenweg; in Gooik (de Woestijn) is er nog het populaire café: Den Haas.

Tegenover de haas staat **de leeuw** (de Leu, Leeuw enz.). De familienaam 'De Leeuw' verwijst naar de eigenschappen van de leeuw: kracht, trots, onstuimigheid of... naar de huisnaam, in Poelk bijvoorbeeld: café De gouden Leeuw (werd ook de naam van een tramhalte tegenover het café).

Waarom kreeg iemand de bijnaam '**de Mol**'? We weten dat een mol blind is en zwart. Zo hard zal men toch niet geweest zijn om een blinde 'een mol' te noemen? Die bijnaam zal wel te maken gehad hebben met de zwarte hardos of de donkere huiskleur. In Pamel was er lang geleden een herberg "In de Mol" (familie De Boitselier) De vader van de vijf juffrouwen De Boitser werd steevast "de groote uit de Mol genoemd".

De Bock (de Boeck, de Bouck, ook Buck enz.) genoemd worden is allesbehalve prettig want het is wellicht een scheldwoord. Misschien voor iemand die zich bokkig gedroeg?

Wie al gemerkt heeft hoe een pauw zijn verenpracht kan demonstreren, weet dan ook dat **de pauw** het symbool is van trots, fierheid (zo fier als een pauw). Het is dus de bijnaam voor iemand die zich graag opschikt, die graag pronkt.

Met rook (damp) heeft de familienaam **De Roock** niets te maken want het is de Middelnederlandse spelling van de vogelnaam 'de roek'.

De Roek is dus een bijnaam naar de gelijknamige vogel (de roek wordt ook zaadkraai, roekraaf, raaf, en zwarte kraaivogel genoemd). Wellicht een bijnaam naar de zwarte haarkleur of de donkere huidskleur.

Een **valkenier** is de beambte die belast is met de zorg over de voor de jacht afgerichte valken. De bijnaam kan dus slaan op de vogel 'De Valk' of de valkenaar (Valkenier).

Waarom krijgt iemand de bijnaam **De Vis**, De Visch? Fysieke of psychische overeenkomsten tussen een vis in een mens zie ik niet, het zal dus wel een bijnaam zijn voor de visser of de vishandelaar.

Een wijd verspreide dierenfamilienaam is **De Vos**, Vosch, Vossius. Het is een bijnaam naar de vos, voor een sluwert of een roodharige. Of een huisnaam, of herbergnaam. Wijd en zijd bekend was de herberg 'Het Vosken' in Oombergen (Oost-Vlaanderen). Bekend is het spreekwoord: 'Als u vos de passie spreekt, boer let op je ganzen', vertrouw een huichelaar het allerminst. En vergeet het bekende dierenepos 'Van den Vos Reynaerde' niet!

Een dier dat weer in de belangstelling staat -er zou zelfs een opgemerkt zijn in het Pajottenland- is **de wolf**. Is de bijnaam wolf er gekomen onder invloed van het Latijnse spreekwoord 'Homo homini lupus', de ene mens is voor de andere een wolf?

D'Hondt (de Hont, Honts, Hondt enz.) is een bijnaam als scheldwoord, de uitdrukking van minachting of misschien ook opnieuw een huisnaam.

Wie ten slotte een spitse 'snavel' of neus heeft, moet niet verwonderd zijn dat men hem/haar **Sneppe** (snep, snip) noemt.

Herman Van Herreweghen.

Dit is een samenvatting van het artikel. Wie de volledige tekst met uitbreidingen en bronreferenties wil, sturen we die graag digitaal toe.

Laat het weten via rausa@skynet.be

Schapenbok (*Ovis aries*) foto Leo Van Vreckem

Wat een hondenleven

Een hoogtepunt van de Roosdaalse Erfgoeddag, editie 2023, is beslist de causerie die Jan Delcour (°1947) komt geven over 'Hondenmolens'. Jan heeft vele pijlen op zijn boog!

Hij is het grootste deel van zijn beroepsleven actief geweest als kinesitherapeut, maar hij was ook een gewaardeerd leraar aan de Gooikse Muziekacademie en in de gespecialiseerde middens wordt hij aanzien als een autoriteit op het gebied van molenkunde. Bij de grote molinoloog Paul Bauters volgde hij in de jaren '80 de molenaarscursus en nam meteen nadien de coördinatie op zich van de volledige reconstructie van de Anderlechtse Luizenmolen (windmolen). Ongeveer tezelfdertijd trok hij ook de restauratie van de watermolen van Sint-Gertrudis-Pede. Betere adelbrieven kan een molenaar moeilijk voorleggen. Naast zijn muzikale- en molenaarsbezigheden was Jan ook een gedreven vorser. Een van zijn stokpaardjes is het 'molenaarslied'. In 2009 bracht hij al een boek uit met bijhorende cd 'Zingende Zeilen' waarin 99 molenliederen werden opgenomen.

"Ik ben al jaren bezig met opzoekwerk rond molenliederen. Van de teksten en melodieën die ik vind, maak ik een bespreking met aandacht voor herkomst, verspreiding, variaties, soms de betekenis van woorden enz. Het resultaat daarvan publiceer ik dan in een tijdschrift voor molenliefhebbers. Op een bepaald moment vond ik een lied over 'Sus den boterhond'.

Het bleek te gaan over een jongeman die met de dochter van de boer komt aanpappen. Wanneer hij door de boer wordt betrapt, verstopt hij zich in de hondenmolen. Daarop zet de pachter de molen in gang en kan de onfortuinlijke vrijer niet anders dan het botervat doen werken.

Ik wist toen helemaal niet wat ik me bij zo'n hondenmolen moest voorstellen. Plichtsbewust ging ik op zoek naar informatie. Het ene gegeven bracht weer een ander boeiend element aan en voor ik het wist was mijn

speurzin niet meer te stoppen... ik wou alles weten over hondenmolens! Al vlug kwam ik een exemplaar op het spoor, nadien nog een en nog een. Ik stootte ook op een onderzoek van het Ministerie van Landbouw uit 1910. Op dat ogenblik werden maar liefst 16000 exemplaren geteld. Maar volgens mij zullen het er nog veel meer geweest zijn, want in het genoemde onderzoek ging het enkel over botermolens, terwijl er met geen woord werd gerept over de nagelsmeders. Ik had intussen immers achterhaald eind 19de, begin 20ste eeuw in de Ardennen een massa hondenmolens waren die gebruikt werden voor het produceren van nagels, 'factures des clous'. In het dorpje Bohan aan de Semois bv. waren een heleboel kleine smederijen die allemaal een hondenwiel hadden."

Jan toont ons een filmfragment waarin we duidelijk kunnen zien hoe een hond spontaan in zijn tredmolen stapt en bedaard het rad in werking zet. Zonder meer een spectaculair document!

Foto: Musée de la vie Wallonne, Luik

"Door de elektrificatie van de industrie en de verstrengde wetgeving i.v.m. dierenwelzijn liep het gebruik van de hondenmolens zienderogen achteruit. Ook het feit dat kleine melkproducenten zich verenigden in coöperatieven die op een meer industriële manier konden boteren, gaf de doodsteek aan de hondenmolens.

In de jaren dertig was het volledig gedaan, de meeste mensen vond en het niet de moeite om zo'n ding te bewaren. De hondenmolens werden verbrand, de ijzeren exemplaren gingen naar de schroothandel.

Foto: Openluchtmuseum Arnhem

Ik heb tientallen mensen gesproken waarvan ik wist dat ze een hondenmolen hadden gehad, maar die hadden afgebroken. Toen ik hen vroeg of ze er geen foto van hadden genomen, bekeken ze me met grote ogen. Wie maakt er nu een foto van zo'n triviale werktuig? Ge maakt toch ook geen foto van een kruitwagen?

Maar toch was er hier en daar een uitzondering die zijn rad bewaarde. In het Pajotteland hebben we het geluk nog vijf exemplaren te bezitten, geen enkele streek kan dit zeggen.

De hondenmolenmolen van Sint-Gertrudis-Pede (op het domein van de watermolen, foto hieronder) heb ik zelf bij een eigenaar mogen afbreken in Moerbeke. Ik heb hem nadien zorgvuldig heropgebouwd in het schuurtje, een bijgebouw van de molen van Pede.

Foto: Jan Delcour

Vanuit Lombeek of Pamel hoef je maar een klein eind te stappen om een mooi exemplaar te zien. In de buurt van de Gooikse Woestijnkapel (op de Woestijnstraat) heeft Guy Ballet (†) op de gevel van het schuurtje aan de Woestijnstraat een hondenmolen geplaatst die hij recupereerde in een boerderij in Herne. Aan het Warandehof in Oetingen heeft ook een exemplaar uit Kester een nieuwe thuis gevonden en in Bever staat nog een exemplaar op de plaats waar hij altijd heeft gestaan.

We achterhaalden gaandeweg ook waarvoor hondenmolens werden gebruikt. In het overgrote deel was dat om te boteren. Maar het gebeurde ook dat een schrijnwerker zijn lintzaag liet aandrijven door zijn trouwe viervoeter, of dat het zwingelen van het vlas door het getrappel van de hond werd geregeld.

Foto: archief Jan Delcour

De grote tegenhanger in Wallonië was dus de nagelsmederij. Daar werd de hondenmolen gebruikt om de blaasbalg te doen werken. Ik ben me gaan verdiepen in de wondere wereld van de nagelsmederij. De omstandigheden waarin daar eind 19de eeuw moest gewerkt worden was schrijnend, vooral dan voor de mensen. Die in de hitte en de schadelijke dampen, dicht bij het vuur, voor een hongerloon lange dagen aan een stuk moesten labeuren.

En wat dan te denken over de honden? Een vaak voorkomende oprisping bij de cause-rieën is: een hondenmolen is pure dierenmishandeling. Wanneer je dat bekijkt vanuit het perspectief van die tijd, moet je daar toch genuanceerder naar kijken. Vandaag hebben mensen een hond als huisvriend, maar vroeger was dat een werktuig!

Honden werden ingeschakeld om lichte karren voort te trekken, om te waken, schapen te hoeden en ... om in het molenwiel te lopen. Maar die honden vonden dat meestal niet zo'n karwei, die waren dat gewoon en ze werden bovendien goed verzorgd. Er zijn verhalen dat de leden van het gezin tijdens de week geen vlees kregen maar de hond wel, want hij was de motor van hun huisarbeid. Wanneer je dan Engelse hondenliefhebbers steen en been hoort klagen over dit gebruik en je wrijft hen onder de neus hoe zij in hun paardenrennen vandaag nog hun paarden afjakkeren, dan hebben zij hun argumenten ver te zoeken. In het filmpje van het Waalse museum kun je zien hoe die hond rustig zijn cadans houdt en op een bepaald ogenblik uit het rad stapt, terwijl zijn 'collega' meteen zijn taak overneemt. De eerste hond legt zich dan te rusten naast het wiel en wacht geduldig tot wanneer het weer zijn beurt is."

Gelukkig voor de hond én voor zijn baasje zijn deze barre tijden voorbij. Maar voor ons is blijft het boeiend om op zo'n onderwerpen in te zoomen. Overigens heeft Jan Delcour nog grote plannen...

"Op een bepaald zat ik weer een boom op te zetten over molens met John Verpaalen, een goede vriend uit Roosendaal (Noord-Brabant). Hij is vooral gespecialiseerd in ros-

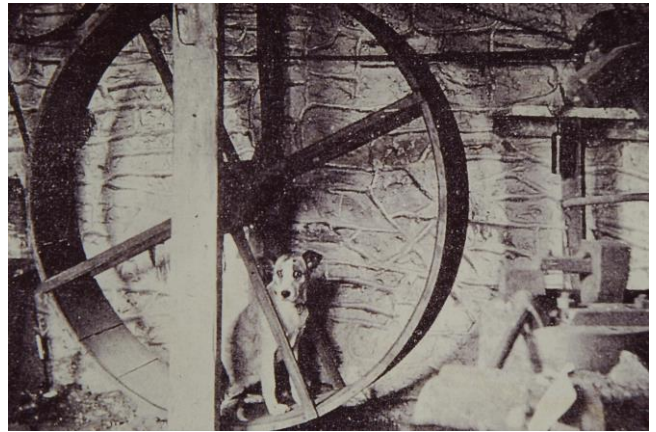

Foto: archief Jan Delcour

molens, molens waar de drijfkracht dus wordt geleverd door paarden. Hij toonde me een aantal foto's van hondenmolens die ik nooit eerder onder ogen kreeg. Omdat ik intussen ook nog flink wat bijkomend materiaal had verzameld en we beiden vonden dat het boekje dat ik in 1999 had samengesteld wat achterhaald was, besloten wij om samen het' ultieme boek over de hondenmolens te maken."

Wij kijken alvast uit naar deze publicatie die eind dit jaar van de persen moet rollen. Intussen kunnen wij iedereen die de kans krijgt, aanraden om de causerie die beide heren brengen, bij te wonen. De hondenmolens hebben nadien geen geheimen meer.

WE

Foto
Leo Van
Vreckem

De varkens van Pitje Mares

Ik hou van varkens! Winston Churchill zei het al: honden kijken naar ons op en katten op ons neer, maar varkens? Varkens staren je recht in je smoel aan, als gelijke.

Hoewel ik mijn overgrootvader Petrus De Doncker nooit gekend heb, zou hij deze uitspraak wellicht wel kunnen smaken. Petrus was immers de fiere eigenaar van een boerderij waar voornamelijk varkens gekweekt werden. Zijn doening lag op de Pamelse Klei, vandaag de dag gekend als de Dokter Roosensstraat.

De naam

Petrus De Doncker, de naam zegt u wellicht niets. Waarschijnlijk om één van de volgende redenen: u bent te jong en mensen die tussen 1895 en 1971 in Pamel leefden, zijn u onbekend. Of u kent de man onder zijn bijnaam.

Het is verbazingwekkend hoe vaak Pameelaars een herinnering zagen opdagen wanneer ze mijn overgrootvaders geuzennaam hoorden. Deze 'flits uit het verleden' leidde tevens tot een meewarige blik en de "dat was naar het schijnt nogal een schelm" uitspraak. Daarover later meer, maar laat ons eerst beginnen met 's mans naam.

Het eerste deel is alvast een makkie. De diepgelovige mensen uit de negentiende eeuw wilden hun kinderen maar al te graag naar Petrus vernoemen. Dit was niet alleen een apostel van Jezus Christus, maar tevens de allereerste paus en zelfs de bewaker van de hemelpoort. De verbastering van Petrus tot Pitj/Pitje is in onze streken vrij normaal en zou later nog verder evolueren en zo massale horden Pieten en Pieters voortbrengen.

Maris (of in het Pamel's 'Mares'), het tweede deel, zou u daarentegen snel op het verkeerde spoor kunnen zetten. Het had niets van doen met de familienaam Maris (die een afstammeling van Maria of een voorouder "van de zee" verraadt), maar alles met de voornaam van Pitjes vader.

Een man met een naam als een klok, genaamd Ursmarius De Doncker (1855 - 1926). Deze kloeke dagloner/landbouwer werd op 12 februari 1895 voor de vierde maal vader en schonk dat kind - het eerste

bij zijn derde vrouw - de naam 'Petrus Josephus'. Het hummeltje zou echter opgroeien als Pitje van Maris of eenvoudiger: Pitje Mares.

De man

Pitje Mares groeide dus op in Pamel, waar de negentiende eeuw geruisloos in de twintigste overging. De mensen in ons dorp zaten daar toen niet zo mee, neen, ze hadden wel wat anders aan hun hoofd. De meesten waren boeren en verzorgden verschillende dieren en planten. 'Gemengde boerderijen' noemt men dat en uiteraard waren ze interessant om de risico's die de boerenstiel met zich meebracht te spreiden. Een slechte oogst of een ziekte bij één van de beesten betekende door de verschillende activiteiten niet meteen het ergste.

Pitje Mares (in de rolstoel), omringd door zijn familie

In de zomer van 1918 vond onze held Pitje het thuis aan de Groenenboomgaard allang welletjes en stapte met Maria Renders in het huwelijksbootje. Het koppel vestigde zich ietsje hoger op de Klei en begon op zijn beurt zo'n gemengde boerderij. Er waren een paar koeien, ze bewerkten wat land, maar Pitje Mares zou vooral als varkenswerker bekend worden. Vergis u echter niet: 'wat' land betekende in die tijd nog heel wat anders dan vandaag. Immers, het land waarvan sprake zou later aan de provincie verkocht worden en is vandaag bekend als Proefcentrum Pamel en wellicht nog veel beter als de tuinbouwschool. Een gewiekste zakenman als Pitje Mares haalde daarbij zo waar het onderste uit de kan want niet alleen verkocht hij de grond, hij zorgde er ook voor dat zijn oudste zoon Maurits levenslang in de proeftuin mocht werken.

Vanaf dan bouwde Pitje Maris de boerderij stelstelmatig af. Dankzij de ideeën die zijn zoon nu op zijn werk leerde, toverde hij zijn erf om tot een heuse *bezenkwekerij*. Helaas was deze activiteit geen lang leven beschoren, want een verdwaalde sigaret zette de boel in lichterlaaie en Pitje besloot zijn laatste jaren in de Lostraat in het huis van zijn oudste dochter Madeleine te slijten.

De varkens

November was altijd een belangrijke maand voor het gezin Pitje Mares. De beestenmarkt in Sint-Lievens-Houtem stond immers met stip op de agenda en daar was het erop of eronder. De naam en faam van menig beestenhandelaar stond er op het spel en Pitje was hier geen uitzondering op. Dus werden de hemden met witte boorden bovengehaald en vloeide het stijfsel met liters. In een tijd waarin zowel mannen als vrouwen losse boorden en manchetten droegen, op hemden en blouses die niet elke dag werden verschoond, was het belangrijk om het textiel stevigheid te geven. Soms werden de kragen wel eens zo stijf, dat het dragen ervan onaangenaam werd.

Maar ja, je deed toen alles om netjes en letterlijk kraaknet voor de dag te komen. Ook de schoenen blonken als spiegels en zelfs het vervoermiddel, de *sjieës*, moest proper zijn.

Dat deze kar met vooraan een zitgedeelte gevuld werd met een viertal onwelriekende varkens, kon de pret niet drukken.

Nog snel het paard ervoor binden en weg waren ze, richting Oost-Vlaanderen. Het doel: de beste varkens presenteren, verkopen indien mogelijk, maar vooral toekomstige kopers naar Pamel lokken.

De beste varkens... Daar valt nog een boompje over op te zetten. Pitje Mares was zoals al gezegd een schelm en een gewiekste zakenman. Hij had al snel door dat het ongeefende oog moeilijk het verschil tussen een jong en een oud varken zag. Wat iedereen wel door had, was dat je eigenlijk naar de tanden moest kijken. Jonge varkens hebben net als jonge kinderen een melkgebit. Vanaf acht tot twaalf maanden begint het wisselen van snij- en hoektanden en valse kiezen. Dan vormt zich het definitieve gebit met in totaal 44 tanden. Als het varken 22 maanden oud is, is het definitieve gebit compleet.

Maar een varken van Pitje Maris? Dat riskeerde een afspraakje met de trektang, zodat het arme dier tandeloos naar Houtem Jaarmarkt verscheept werd en Pitje Maris op de vraag 'Is het nog een jong beestje, Pitje?' zonder enig probleem kon zeggen: 'jaja, steekt uw vingers maar eens in zijn muil, ge zult hem wel voelen zuigen, zo jong is dat beestje.' De prijs ging omhoog, ze klaptten een paar keer in elkaars handen en een oude beer ging aan de prijs van een biggetje over de spreekwoordelijke toonbank.

Ook op Ledeberg was er overigens een jaarmarkt en uiteraard tekende Pitje Mares present. Voor deze thuismatch stalde hij niet alleen zijn varkens uit, hij verkocht bovendien hun vlees tussen een pistolet. Aan café Op 't Hoekske (later café Pajottenland en nu een gestript gebouw) installeerde de ster van de dag zijn kraam. En met het nodige succes!

Van heinde en verre kwamen bezoekers een pistolet kopen, daartoe aangespoord door de Pamelaars, die aan iedereen die het horen wilde, vertelden dat bij Pitje Mares de dikst belegde broodjes te krijgen waren. De hesp rolde er langs alle kanten van tussen, zo'n dikke schellen kreeg ge! Gelogen was dit niet, maar de teleurstelling moet groot geweest zijn toen de koper van zijn pistolet beet. Pitje sneed namelijk zijn hesp zodanig dat ze inderdaad over de rand van de pistolet golfde, maar binnenin zat helemaal geen hesp! Je kocht een pistolet met langs de randen een cirkeltje hesp!

Een vrolijke bende, die van Pitje Mares

Een goede verkoop maakt een gelukkige boer, dat is van alle tijden. Dus eens de duiten binnen, kon je Pitje Mares en co wel eens in café "De Minirock" aantreffen. De Minirock, genoemd naar het favoriete kledingstuk van de toenmalige uitbaatster, bevond zich op de Pamelse Klei (waar nu de taxidermist zijn atelier heeft). Maar belangrijker dan waar het was, waren de gebeurtenissen die er zich afspeelden. Men zou er ettelijke pagina's over kunnen vol schrijven maar hier zal ik mij beperken tot die keer dat Pitje vol enthousiasme een koop *afplasjte*. Het handenklap was bij de koper blijkbaar iets minder gekend of misschien had de arme man zich gewoon misteld, maar hoe dan ook trok hij zijn hand al terug toen mijn overgrootvader er nog een laatste, alles afsluitende *plasje* op wou geven. Met brute kracht vermorzelde hij een glas en scheurde alle pezen in zijn hand af.

Dit was gelukkig een uitzonderlijk voorval. Frequenter kon je de mannen rond een spelletje "Anker en Zon" vinden. Dit dobbelospel was in die tijd verboden onder de gokwetgeving, maar wie lag daar nu wakker van in Pamel? Volgens de legende speelde de Pamelse arm der wet immers duchtig mee. Hoe het spel precies in zijn werk ging, hou ik voor een andere keer, maar weet dat het voorviel dat Pitje Mares er de waarde van een volledig varken aan verbraste. Het zal met een klein hartje geweest zijn, dat hij de berg optrok richting moeder de vrouw.

Want als er één constante is in de verhalen over mijn overgrootvader en zijn familie, is het wel hun voorliefde voor een stevige woordenwisseling. Properheid was blijkbaar een vaak voorkomend onderwerp van discussie. Zo werd het mijn overgrootmoeder Maria vaak te gortig wanneer ze haar hele voorraad borden en bestek buiten op straat terugvond. Haar man, de volksmens Pitje Mares zag er geen graten in om zijn bezoekers een bord aardappelen aan te bieden, dat ze samen op een bankje aan de straatkant verorberden. Wanneer hem dan vriendelijk gevraagd werd het vuilgoed terug binnen te brengen voor de afwas, zou hij de legendarische woorden "Ach mens, dat vindt zijne weg wel zé" gesproken hebben.

Toch had ook Pitje zijn stokpaardjes als het op kuisen aankwam. Hij stond erop dat zijn dochter Louisa, die iedereen om één of andere reden als Adrienne kent, elke zaterdag de zep schuurde. Over de properiteit van dit werkje valt te twijfelen want in plaats van water moest het arme kind hiervoor *mespoel* gebruiken. Op het erf stond een gierpomp, een rechtstreekse verbinding met het bassin waarin de vloeibare delen van de mesthoop liep en daar kwam de mespoel vandaan. Inderdaad, op de Klei werd er gekuist... met vloeibare varkensmest!

De taal

"Over die mens zijn duizend verhalen te vertellen!" Tot mijn grote spijt moest ik het met een handjevol exemplaren doen. Mensen vergeten en worden vergeten, dat staat ons allemaal te wachten.

Maar in mijn overgrootvaders verhaal speelde er nog een ander element een belangrijke rol: bargoens. De dieventaal. Geperfectioneerd tot een lokale variant liet het de familie De Doncker toe om met elkaar te praten zonder dat anderen er een jota van verstonden. Tot mijn grote, grote spijt vond ik vooralsnog niemand die het taaltje nog kende. Enkele flarden werden me in tussentijd wel gegund, zoals *De geit staat mank* (=die vrouw is zwanger), *een spannende vort* (= iets wat niet helemaal pluis is, een huishouden dat niet goed draait) of *Lau kabieëlen!* (=zwijgen!). Maar geen zorgen, grootva, ik blijf zoeken, ook al brengt het mij amper een scheet en drie knikkers (=bijna niets) op.

Bjorn Heymans

Koninginnepage (Papilio machaon), foto Norbert Verbestel

Ekster (Pica pica), foto Norbert Verbestel

De prachtige vogel met het zwart glanzend verenkleed dat bij wat zoninval voor verrassende kleurreflecties zorgt, kent iedereen wel als 'een ekster'. We hebben haar alarmerend gekrijs enkele decennia veel minder gehoord, maar nu is zij in het Pajottenland weer alomtegenwoordig. Onze voorouders spraken echter niet van een ekster, maar van 'een anneken'. Als je weet wat een ekster allemaal aan rommel verzamelt in haar nest, dan begrijp je meteen waarvan de uitdrukking komt 'dad' es ie nen annekesnest'. Mooi toch die variaties van benamingen? De Gentse universiteit heeft een hele bibliotheek vol met studies over de verspreiding van benamingen over heel Vlaanderen. Wij gaan het wat minder gespecialiseerd houden en geven lukraak enkele prachtige voorbeelden mee. We maken er een kleine quiz van. Bij elk dialectwoord zetten wij een cijfer en we geven de vertaling in het omgedraaide lijstje onderaan. Veel succes!

- 1 Ne preekmadiël. 2 Een dolleken.
- 3 Een jetse. 4 Nen oegelawerk.
- 5 Ne pepel. 6 Nen teilink. 7 een visj.
- 8 E reken. 9 Een vjeis.
- 10 E keizemieëzeken.
- 11 Een vèrkesbieëst. 12 Ne mijeirloem.
- 13 Ne lemme. 14 Een voeë.
- 15 Ne steekvogel.

- 1 Een meikever. 2 Een spitsmuis.
- 3 Een egel. 4 Een leeuwerk.
- 5 Een vlinder. 6 Een regenworm.
- 7 Een steenmarter. 8 Een mannetjeshond.
- 9 Een vaars, jongvolwassen koe.
- 10 Een pimpelmees. 11 Een pissebed.
- 12 Een merel. 13 Een schaaap.
- 14 Een vrouwtjeskonijn. 15 Een sperwer.

Toponymie van Pamel, compleet & compact

Bleienberg, Frayenveldeken, Moerlemein, Paradijs, Toveres, Lodder... hoe creatief toch waren onze voorouders toen ze namen bedachten voor een veld, een straat, een beek of een herberg.

In zijn licentiaatsverhandeling van 1973 verzamelde Rik Van Herreweghen al de toponiemen die ooit op Pamel's grondgebied door Merovingers, Middeleeuwers, en Boerenkrijgers werden bedacht. Dit boeiend wetenschappelijk werk werd door Erfgoed Rausa vanonder een stofwolk van vijftig jaar uit de catacomben van de Gentse universiteitsbibliotheek bevrijd.

Ten gerieve van de huidige inwoners van deze Roosdaalse deelgemeente werden de meest relevante toponiemen, voorzien van de belangrijkste gegevens uit de originele tekst, opgenomen in deze selectie. Daarbij werd gul gebruik gemaakt van mooi beeldmateriaal.

De taalkundigen, dialectologen en historici krijgen ook de volledige originele versie van de studie aangeboden op een digitaal schijfje dat achteraan in dit boek werd toegevoegd!

Boekpresentatie
dinsdag 6 juni, 20 u
St.-Martinuszaal,
Strijtem
Gratis toegang,
reserveren via
rausa@skynet.be

Beperkte oplage!

Enkel verkrijgbaar via
voorintekening tot uiterlijk
6 mei 2023.

Verzeker je NU van je
exemplaar door

€ 30-

over te schrijven op
BE97 8601 1557 2549
van Erfgoed Rausa, vermelding
'Toponymie' **EN** je bestelling
te melden op
rausa@skynet.be.

Indien je boek moet opgestuurd
worden, wil dan
€ 10- bijrekenen voor portkosten.

Toponymie van Pamel compleet & compact

Rik Van Herreweghen

Geïllustreerd en becommentarieerd
door de redactie van Erfgoed Rausa

Formaat A4, kleurendruk, rijk geïllustreerd, cd-rom met de volledige originele versie en 200 prachtige foto's...

Nieuwe, unieke publicatie

Koolmees (*Parus major*), foto Norbert Verbestel

Dank

Deze brochure werd opgemaakt ter gelegenheid van de Erfgoeddag 2023. Voor de organisatie tekenden Erfgoed Rausa en Cultuurraad Roosdaal. We mochten rekenen op de medewerking van Fotografenvereniging Roosdaal, natuurgids Timo Boumon (Natuurpunt), Jan Delcour (causerie over hondenmolens), vertellers Bjorn Heymans en Emile Ringoot, zangers en zangeressen van het FUSA-koor, de medewerkers van Erfgoed Rausa en de Cultuurraad Roosdaal.

Cultuurregio ZENDER bood ook opnieuw belangrijke creatieve en materiële hulp.

De tentoonstelling en de activiteiten vonden plaats in en om GC Het Koetshuis.

Dankzij de zeer gewaardeerde steun van de Gemeente Roosdaal kunnen wij deze brochure gratis aanbieden aan de bezoekers van de erfgoeddag. Er kan een (gratis) digitale versie worden aangevraagd via rausa@skynet.be

Eekhoorn (Sciurus vulgaris), foto Ivo De Maeseneer